

Ikääntyvien palvelutarpeet arvioitava

Maaliskuun alussa tuli voimaan sosiaalihuoltolain muutos, joka koskee ikääntyvien asiakkaiden palvelutarpeen arviointia. Kuntien velvollisuutena on nyt järjestää arviointi subjektiivisena oikeutena ikääntyville.

Kiireellisissä tilanteissa palvelujen tarve olisi arvioitava kaikkien kuntalaisten osalta viipymättä. Ei-kiireellisissä tilanteissa kunnan on järjestettävä pääsy palvelutarpeen arviointiin 80 vuotta täyttäneille henkilöille ja kansaneläkelain mukaista erityistukea saaville viimeistään seitsemän vuorokauden kuluessa yhteydenotosta.

Palvelujen tarpeen toteamisen jälkeen henkilölle olisi mahdollisimman pian laadittava lainmukainen hoito- ja palvelusuunnitelma, mikäli kunta järjestää asiakkaalle palveluja. Siinä tapauksessa, että kunta ei pysty asiakkaan tarvitsemia palveluja järjestämään, on asiakkaan kanssa neuvoteltava palvelutarpeen asianmukaisesta tyydyttämisestä. Esitys ei muuta kunnan velvollisuutta järjestää sosiaalihuollon palveluja, mutta se täsmentää niitä menettelytapoja, joiden avulla palvelujen piiriin tullaan.

Ikäihmisten hoitoa ja palveluja koskevan laatusuosituksen tavoitteena on, että mahdollisimman moni ikääntynyt voi elää itsenäisesti omassa kodissaan ja tutussa asuin- ja sosiaalisessa ympäristössään. Kotona asumista tuetaan nopeasti saatavilla, ammattitaitoisilla sosiaali- ja terveyspalveluilla. Hoidon tulee olla asianmukaista ja asiakasta kunnioittavaa.

Tämän tavoitteen saavuttamiseksi

jokaisessa kunnassa tulee olla ajan tasainen vanhuspoliittinen strategia, joka turvaa ikääntyneiden sosiaaliset oikeudet ja jonka kunnan poliittinen johto on virallisesti vahvistanut. Strategiaan tulee sisältyä palvelurakenteen kehittämishohjelma.

Kunnan pitää seurata tavoitteiden toteutumista järjestelmällisesti ja tulokset julkaistaan vuosittain. Mikäli palvelutasossa ja henkilöstömitoituksissa poiketaan asetetuista tavoitteista, tämä tulee perustella.

Kuitenkin kuntien säästötoimenpiteiden johdosta ikääntyvien asiakkaiden oikeus saada palveluja on vakavasti vaarantunut. Sosiaalihuollon lainsäädännössä ei ole tälläkään hetkellä erikseen ikääntyviä koskevia säädöksiä, vaan heille suunnattavat sosiaalipalvelut kuten terveyspalvelutkin järjestetään osana yleisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Ikäihmiset huolehtivat ensisijaisesti itse hyvinvoinnistaan ja käyttävät samoja palveluja kuin muutkin kuntalaiset.

Palvelujen tarjonta perustuu tarpeisiin. Ensisijaista palvelua ovat avopalvelut ja kotona asumisen tuki ja ne mitoitetaan tarvetta vastaaviksi kuten palveluasuminenkin.

Palveluasumisen ja sosiaalihuollon laitoshoidon tarpeen arviointiin kunnilla on erilaisia käytäntöjä. Arvioinnin käytännöt vaihtelevat kunnittain eikä niitä ole yleensä systematisoitu kunnan sisällä. Vaihtelevuus jopa kuntien sisällä voi herättää epäilyksiä siitä, toteutuuko sosiaalihuollon asiakkaiden tasavertaisuuden vaatimus.

Sosiaalihuollon palvelutarpeen

arvioi sosiaalihuollon ammattihenkilö. Joissakin kunnissa ikäihmisten sosiaalipalvelujen tarpeen voi arvioida myös sellainen terveydenhuollon ammattihenkilö, joka tuntee sosiaalihuollon palvelujärjestelmän ja jolla on kokemusta vanhustyöstä.

Useissa kunnissa palvelutarvetta käsitellään ja arvioidaan niin sanotussa SAS-ryhmässä (selvitys, arviointi, sijoitus), johon voi kuulua esimerkiksi

lääkäri, sosiaalityöntekijä, asumispalvelun ohjaaja ja mahdollisesti muita viranhaltijoita. Päätöksen palvelun tarpeesta, sisällöstä ja määrästä tekee arvioinnin pohjalta kunnan viranomainen. Ennen päätöstä on kuuluttava asiakasta tai tarvittaessa hänen laillista edustajaansa, omaistaan tai läheistään.

Tärkeä osa on toimintakyvyn arviointi. Suurin osa kunnista käyttää arvioinnissa apuna jotakin toimintakykymittaria. Useimmat mittarit arvioivat ihmisen fyysisistä selviytymistä, mutta eivät huomioi niinkään asuinympäristöön liittyviä tekijöitä, epävirallisen avun saatavuutta ja ihmisen osallistumismahdollisuuksia.

Stakesin tutkimuksen mukaan kunnat käyttävät yleisimmin Kuntaliiton Rava-järjestelmää. Rava-mittarilla kerätään tietoa vanhuksen liikkumisesta, pukeutumisesta, syömisestä, hygienianhoidosta, mielialasta ja muistista. Toimintakykymitarin avulla vanhukselle määritellään Rava-indeksi.

Kunta voi antaa indeksille ohjearvoja, joiden avulla vanhus ohjataan tarkoituksenmukaiseen hoitopaikkaan. Arvioinnissa tulisi kuitenkin Rava-indeksin lisäksi huomioida edellä mainittuja muita toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä.

Hoito- ja palvelusuunnitelman laadinta alkaa usein jo ensimmäisen arviointikäynnin yhteydessä, minkä jälkeen suunnitelmaa päivitetään palvelun ja hoidon tarpeen muuttuessa. Suunnitelma voidaan laatia jo ensikäynnin yhteydessä, jos kaikki tarpeelliset tahot ovat paikalla. Jos asiakas saa vain tukipalveluja, suun-

nitelmaa ei yleensä tehdä. Päätökset palveluista ja niistä perittävistä maksuista tehdään yleensä hoito- ja palvelusuunnitelman laatimisen jälkeen.

Ikääntyvien palveluille lähtökohtana on kotona selviytymisen tukeminen sekä toimintakyvyn säilyttäminen. Tämä ilmenee sekä sosiaalihuoltolaista että sosiaali- ja terveyspalveluita koskevasta ohjelma- ja suunnitelma-asiakirjoista.

Voimassa oleva sosiaalihuollon lainsäädäntö ei määrittele täsmällisesti, milloin ikäihmisellä on oikeus saada palveluja tai päästä niiden piiriin. Säännöstä palvelujen tarpeen arvioinnista kiireellisissä tilanteissa ei myöskään ole. Lisäksi lainsäädännön yleisluonteisuuden vuoksi palvelujen toteutumisen valvonta on vaikeaa ja palvelujen määrä ja laatu vaihtelevat suuresti eri kunnissa.

Kansanterveyslaitoksen Terveys 2000 -tutkimuksen mukaan noin kymmenen prosenttia 75 vuotta täytäneistä ei saa tarvitsemaansa apua. Nykyisin osa ikääntyvistä tulee palvelujen ja hoidon piiriin niin myöhään, että palveluasuntoon muuttamisen tai laitoshoidon tarvetta ei enää voida siirtää. Tällöin menetetään mahdollisuudet kotona asumisen tukemiseen mahdollisimman pitkään.

Palvelutarpeen arviointi on käytäntö, jolla voidaan edistää riittävän varhaista puuttumista kotona selviytymistä haittaaviin ongelmiin. Jotta tavoite saavutettaisiin, palvelutarpeen arvioinnin tulisi olla kattava ja siinä olisi otettava huomioon ikääntyvän fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky sekä asuin- ja elinympäristö.

"Palvelutarpeen arviointi on käytäntö, jolla voidaan edistää riittävän varhaista puuttumista kotona selviytymistä haittaaviin ongelmiin."

Anja Karvonen-Kälkäjä

Kirjoittaja on varatuomari ja tutkija Teknillisessä korkeakoulussa.